Nr 96.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen angående upplåtande av odlingslägenheter m. m. i trakterna ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker; given Stockholms slott den 6 april 1915.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att förklara:

att vad riksdagen år 1909 beslutat i fråga om grunderna för upplåtande av odlingslägenheter å kronoparker och överloppsmarker i de sex nordligaste länen icke skall äga tillämpning i avseende å områdena ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker, samt att nyttjanderättsupplåtelse av mark å dessa trakter i allmänhet icke heller eljest må vidtagas i annan ordning än som stadgas i lagen om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige den 1 juli 1898, dock att på Kungl. Maj:t skall ankomma att, där i något fall synnerliga skäl föreligga, vidtaga upplåtelse av odlingslägenhet eller eljest med nyttjanderätt upplåta mark inom samma trakter.

De till ärendet hörande handlingarna skola riksdagens vederbörande utskott tillhandahållas; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

Johan Beck-Friis.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 6 april 1915.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLENBERG,
Statsråden: HASSELROT,
VON SYDOW,
friherre BECK-FRIIS,
STENBERG,
LINNÉR,
MÖRCKE,
VENNERSTEN,
WESTMAN,
BROSTRÖM.

Efter gemensam beredning med chefen för civildepartementet anförde departementschefen, statsrådet friherre Beck-Friis:

Landshövdingen i Norrbottens län, nuvarande statsrådet Oscar von Sydow har den 9 februari 1914 till Kungl. Maj:t ingivit en så lydande skrivelse:

Landshövdingen von Sydows framställning.

»Under åberopande av det mig i nåder meddelade uppdrag att verkställa utredning av lapparnas förhållanden och renskötseln i Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län tillåter jag mig att härmed i underdånighet fästa Kungl. Maj:ts uppmärksamhet å vissa förhållanden, som synas ägnade att lända renskötseln till avbräck och i vilka efter min mening Kungl. Maj:ts omedelbara ingripande skulle vara lapparna till stort gagn.

I flera av de författningar, vilka haft till ändamål att ordna nybyggesväsendet i lappmarkerna, har såsom ett viktigt led framträtt önskemålet att i möjligaste mån skydda lappbefolkningens näring, renskötseln, så att denna ej genom den framträngande odlingen skulle duka under. Tydligen har man härvid ej utgått från allenast humanitära synpunkter utan också haft för ögonen, hurusom renskötseln är den enda näring, som kan leda till ekonomiskt utnyttjande av de vidsträckta fjällområdena. Redan nådiga stadgan för avvittring och skattläggning i Luleå lappmark den 13 december 1850 avsåg icke blott att bestämma och utbryta de i lappmarken varande byars, hemmans och kronotorps områden utan även att urskilja och bestämma de delar av lappmarken, där tillsvidare och intill dess Kungl. Maj:t annorlunda förordnade anläggningar av nybyggen icke finge äga rum utan lappallmogen skulle äga oinskränkt rätt till bete för sina renar. Visserligen blev aldrig någon avvittring avslutad enligt denna stadga, enär densamma av skäl, som icke hade något sammanhang med lappfrågan, redan 1861 trädde ur tillämpning. De däri angivna synpunkter rörande lapparnas ställning och särskilt avskiljande av vissa områden till deras disposition upptogos och framhöllos emellertid vidare i förarbetena till den stadga om avvittring i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker, som den 30 maj 1873 avlöste 1850 års stadga och till sina huvudsakliga grunder fortfarande är gällande.

Under dessa arbeten framkom tanken på uppdragande av en s. k. odlingsgräns i lappmarkerna. Med upptagande av ett förslag, som uppgjorts av en utav Västerbottens läns landsting tillsatt kommitté, framhöll Kungl. Maj:ts befallningshavande i nämnda län (landshövding E. N. Almquist) uti ett i ärendet avgivet yttrande vikten av att en gräns bestämdes, ovanför vilken all mark, med undantag allenast av vad som kunde finnas behövligt till områden åt redan beviljade och anlagda nybyggen, finge för kronans räkning avrösas och uteslutande begagnas till renbetesland. Såsom skäl härför åberopades, hurusom erfarenheten visat, att stora olägenheter vållades genom alltför högt mot fjällen utsträckta nybyggesanläggningar och odlingsförsök. Nybyggarna hade sålunda ofta, i stället för att vinna bärgning, råkat i yttersta nöd och betryck. Vidare inverkade inkräktning på de egentliga renbeteslanden menligt på möjligheten för lappbefolkningen att genom sin renavel förvärva utkomst, ty, inskränkta till de kala fjällen, erhöllo de varken tillräcklig föda åt sina renhjordar eller oundgängligt skydd av skog under renkalvningstiden, varav renaveln på betänkligt sätt lede.

Utan att avvakta den tillämnade avvittringsstadgans utfärdande väckte Almquist i egenskap av ledamot i riksdagens första kammare vid 1867 års riksdag motion om fastställandet av en gräns mellan den del av Västerbottens läns lappmarker, där odling ansågs kunna med framgång bedrivas, och den egentliga fjällbygden, vilken med därinom befintliga dalsträckningar finge till lappar eller andra renägare såsom renbetesland upplåtas. Riksdagen fann för sin del frågan särdeles behjärtansvärd, enär en gräns sådan som den föreslagna vore av stor vikt och betydelse ej blott för skyddandet av lapparnas och nybyggarnas ömsesidiga rättigheter och förebyggandet av tvister dem emellan utan även till förekommande av nybyggens anläggande i trakter helt och hållet otjänliga för kultur. Riksdagen hemställde därför, att Kungl. Maj:t ville låta tillse, om och på vad sätt en gräns emellan den egentliga fjällbygden och den till odling tjänliga delen av Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker kunde provisionellt bestämmas, intill dess genom avvittringen

dessa förhållanden blivit slutligen ordnade. Med föranledande härav utfärdades det bekanta nådiga brevet den 13 december 1867 angående bestämmande av en provisionell gräns mellan lappmarkernas kulturland och fjällbygd. I detta brev förordnades, att en gränslinje emellan den egentliga fjällbygden och den till odling tjänliga delen av Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker skulle i det av riksdagen antydda ändamål provisionellt bestämmas; att anläggning av nybyggen ovanför denna gränslinje tills vidare och intill dess allmän avvittring skett i de socknar, genom vilka gränslinjen komme att sträcka sig, icke finge av Kungl. Maj:ts befallningshavande beviljas; att, då nybyggen, som redan funnes anlagda ovanför den blivande fjällgränsen, bleve på grund av åsidosatt byggnads- och odlingsskyldighet åbolediga, desamma borde återläggas till allmänna kronomarker, samt att det ovanför fjällgränsen belägna område, för så vitt det icke redan med behörigt tillstånd innehades av enskilda, finge upplåtas till renbetesland åt lappar och andra renägare.

Sedan i 1873 års avvittringsstadga till komplettering av denna bestämmelse om en provisionell odlingsgräns föreskrivits, att vid avvittringen skulle definitivt bestämmas en gräns mellan de delar av lappmarken, som vore tjänliga för odling, och den mark, där nybyggesanläggningar icke vidare finge tillåtas, har genom särskilda nådiga brev den 18 april 1884, den 23 september 1886 och den 20 juni 1890 sockenvis fastställts en definitiv odlingsgräns inom lappmarken i dess helhet, därvid hänsyn tagits till angelägenheten av att lapparnas höst- och vårbetesland komme ovan denna gräns, så att lapparna utan intrång av de bofasta framgent kunde få intaga dessa sina gamla renbetestrakter.

Vad som åsyftades med stadgandena om denna odlingsgräns var tvivelsutan, att hela det område, som i 1867 års nådiga brev betecknades såsom den egentliga fjällbygden — däri inbegripna icke allenast fjäll och fjällsidor utan ock det mellan fjällen liggande landet — skulle, med undantag allenast för ägorna till redan befintliga nybyggen, vara så till vida förbehållet lapparna, att någon markupplåtelse från det allmännas sida icke skulle kunna ifrågakomma annorledes än genom Kungl. Maj:ts i dispensväg givna särskilda beslut. Under en längre följd av år synas föreskrifterna jämväl hava blivit sålunda uppfattade. De båda civillagar, som sedermera utfärdats rörande de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige — lagen av den 4 juni 1886 och den i dess ställe utfärdade, ännu gällande lagen den 1 juli 1898 — äro byggda på en liknande uppfattning. Enligt bestämmelser i dessa lagar (22 § i lagen av 1886 och 31 § i 1898 års lag) må visserligen upplåtelse av bete, slåtter, jakt eller fiske å de för lapparna avsatta land eller, såsom det heter i 1898 års lag, å de områden, som anvisats till lapparnas uteslutande begagnande, vidtagas av Kungl. Maj:ts befallningshavande, så framt upplåtelsen prövas kunna ske utan intrång eller skada för lapparna. Men dylik upplåtelse äger i själva verket rum för lapparnas egen räkning, i det legan skall användas till deras förmån; och för övrigt — något som här är av särskild vikt — får enligt 1898 års lag upplåtelse överhuvudtaget av bete, slåtter eller inägor ej ske utan att de lappar, som äga rätt att uppehålla sig å området, lämnat sitt samtycke till upplåtelsen.

Omförmälda stadganden — vilka, enligt vad i förarbetena till den senare lagen uttryckligen framhålles, avse *hela det område, som ligger ovan odlingsgränsen och ej är under enskild disposition* — synas tydligt giva vid handen, att någon mera omfattande, på allmänna föreskrifter grundad upplåtelse av mark ovan odlingsgränsen icke ansetts kunna ifrågakomma. Ännu så sent som 1909 har för övrigt

genom de efter riksdagens hörande utfärdade ytterligare föreskrifter angående avvittringen inom Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker fastslagits den grundsatsen, att vid utskiftningen av landet ovan odlingsgränsen nomadlapparnas behov av mark skall i främsta rummet tillgodoses.

Den ståndpunkt statsmakterna sålunda intagit synes emellertid stundom hava blivit i viss mån bortskymd.

Genom nådigt brev den 29 maj 1891 hade Kungl. Maj:t efter riksdagens hörande förordnat, att å kronoparker i Norrbottens län tjänliga lägenheter finge av domänstyrelsen på viss tid upplåtas till skogstorp, där det för kronoparkens vård och bevakning funnes vara gagneligt.

Huruvida detta brev var avsett att tillämpas jämväl å de ovan odlingsgränsen belägna kronoparkerna i Norrbottens läns lappmark torde i belysning av vad nyss anförts kunna starkt ifrågasättas. Frånvaron av ett uttryckligt förbehåll i nämnda hänseende föranledde emellertid domänstyrelsen att även å dessa trakter upplåta skogstorp, utan att därvid någon hänsyn synes hava tagits till det förfång, som för lapparna kunde uppstå i följd av upplåtelse.

Genom en senare författning, nådiga brevet den 27 maj 1904, utsträcktes upplåtandet av skogstorp även till Västerbottens län.

I detta läns lappmark var visserligen i stort sett avvittringen slutförd allenast å områden nedom odlingsgränsen, varemot den tidigare påbörjade och för närvarande ännu pågående avvittringen av trakterna ovan odlingsgränsen vid sistnämnda tid vilade, i följd varav indelande av områden till kronoparker i allmänhet ej förekommit ovan odlingsgränsen. Men på grund av särskilda omständigheter hade avvittringen av de nedre delarna av Dorotea och Vilhelmina socknar kommit att omfatta även vissa ovan odlingsgränsen belägna områden, och å dessa hade åtskilliga kronoparker blivit avsatta. Då icke heller i 1904 års brev uttryckligt förbehåll gjordes för trakterna ovan odlingsgränsen, blev härav en följd, att å sistnämnda kronoparker, vilka av ålder utgjort betes- och kalvningsplatser för renarna, ett stort antal skogstorp uppläts.

Omförmälda båda författningar äro numera ersatta genom nådiga kungörelsen den 18 juni 1909 angående upplåtande av odlingslägenheter å kronoparker och överloppsmarker i de sex nordligaste länen. Enligt denna författning tillkommer det domänstyrelsen att å såväl kronoparker som överloppsmarker i nyssnämnda län upplåta sådana till bebyggande tjänliga lägenheter, som kunna vara att tillgå, under förutsättning antingen att sådant för skogens vård och bevakning finnes vara gagneligt eller att den jord, vars upplåtande begäres, är belägen i närheten av odlad bygd eller kommunikationsled och hinder från skogsvårdens synpunkt ej möter.

Till belysning av sistnämnda författnings innebörd i det hänseende, varom här är fråga, må erinras om vissa punkter i förarbetena till författningen.

Den s. k. norrlandskommittén hade i sitt den 27 oktober 1904 avgivna betänkande föreslagit, bland andra åtgärder till jordbrukets utvecklande i Norrland, jämväl upplåtande av odlingslägenheter å kronomark. Kommittén hade kommit till den uppfattningen, att det vore två slag av sådan mark, å vilka man skulle kunna ifrågasätta upplåtelser, nämligen kronoparker och oavvittrad mark. Enligt kommittén borde emellertid upplåtelser endast medgivas å kronoparkerna. Emot upplåtelser å oavvittrad mark, som funnes endast ovan odlingsgränsen, ansåg kommittén tala, bland annat, att denna mark syntes vara erforderlig till utrymme åt lapparna,

därest man överhuvud ville, att denna befolkning skulle fortfara att i nomadlivet finna sin existens. Emellertid kunde det enligt kommitténs mening sägas, att frågan var odlingsgränsen borde gå kommit i ett något förändrat läge, där t. ex. järnvägskommunikation uppstått eller mera betydande gruvsamhällen eller industriella anläggningar kommit till stånd. Även syntes det vara ett visst behov för ortsbefolkningen, att nybyggen komme till stånd längs vissa mindre trafikleder ovan odlingsgränsen, där landets ödslighet nu försvårade framkomsten. Kommittén inskränkte sig emellertid till det uttalande, att det syntes böra tagas i övervägande, om man icke borde i vissa fall tillåta och befrämja odlingslägenheters upptagande även ovanför odlingsgränsen.

I infordrat yttrande över kommitténs förslag uttalade Kungl. Maj:ts befallningshavande i Västerbottens län, att i avvaktan på lösning av frågan vad som borde göras för tillgodoseende av lapparnas behov det icke vore rådligt att beträffande den oavvittrade marken ovan odlingsgränsen för närvarande räkna med de möjligheter, som kunde förefinnas att där ordna nya odlingslägenheter.

Efter det ett förslag till bestämmelser rörande upplåtelser av odlingslägenheter därefter utarbetats, upptagande dylika upplåtelser endast å kronoparker, hemställde domänstyrelsen i utlåtande över förslaget, huruvida upplåtelser ej skulle kunna ifrågakomma jämväl å kronans överloppsmarker. Domänstyrelsen ansåg, att några hinder härför ej mötte, men att däremot beträffande kronans oavvittrade marker förhållandena voro väsentligen olika, enär det kunde ifrågasättas, huruvida icke den del av dessa, som icke genom fortsatt avvittring kunde komma att disponeras till å dem förefintliga hemman, nybyggen och lägenheter, borde reserveras för upplåtelser till lappmän, som önskade bliva bofasta.

Vid underdånig föredragning av det för riksdagen sedermera framlagda och där bifallna förslag, som ligger till grund för nådiga brevet den 18 juni 1909, förklarade sig chefen för jordbruksdepartementet anse det vara lämpligt att öppna möjlighet till upplåtande jämväl å överloppsmarkerna av odlingslägenheter; och instämde han såväl i detta hänseende som i övrigt uti vad domänstyrelsen yttrat rörande den tilltänkta kolonisationens omfattning.

Av vad vid ärendets förberedande behandling förekommit synes framgå, att man, med frångående av norrlandskommitténs reserverade ståndpunkt, haft för avsikt att under författningens tillämpningsområde inbegripa även de ovan odlingsgränsen belägna kronoparkerna likasom överloppsmarken icke blott nedan utan även åtminstone i viss omfattning ovan sagda gräns. Det torde få antagas, att, så vitt rörer trakterna ovan odlingsgränsen, författningen äger tillämpning å de områden, vilka vid avvittring undergått mätning och antingen indelats till kronoparker eller eljest blivit åt kronan behållna. Däremot har författningen icke avseende å områden, som äro föremål för den ännu pågående avvittringen och sålunda icke äro avvittrade — d. v. s. i stort sett trakterna ovan odlingsgränsen i Västerbottens län samt Karesuando socken i Norrbottens län. Vid en granskning av domänstyrelsens förut anförda uttalanden i frågan om upplåtelsernas omfattning, i vilka uttalanden chefen för jordbruksdepartementet såsom nämnt instämt, lärer man vidare kunna utgå därifrån, att författningen icke heller är avsedd att tillämpas å fjälltrakter i Norrbottens län, som vid där försiggången avvittring lämnats ouppmätta. Dylika trakter benämnas nämligen ofta nog — och till denna terminologi synes domänstyrelsen hava anslutit sig — oavvittrade, ehuru de strängt taget äro hänförliga till överloppsmarker.

I överensstämmelse med det anförda torde 1909 års författning i det hela hava blivit tillämpad. Odlingslägenheter ovan odlingsgränsen synas hava upplåtits såväl å kronoparker som å överloppsmarker, vilka undergått mätning, men däremot icke å de marker, som vid avvittring behållits åt kronan utan att mätas, och — bortsett från en enda, antagligen av förbiseende tillkommen upplåtelse — icke heller å mark inom område, där avvittring ej fullbordats.

Förutom de upplåtelser av skogstorp och odlingslägenheter, som i det föregående omnämnts, hava under senare tid från skogsstatens sida förekommit jämväl ett annat slags upplåtelser av mark ovan odlingsgränsen, nämligen utarrendering av slåtterlägenheter. Dessa upplåtelser hava efter förslag av jägmästare vidtagits av domänstyrelsen eller, där upplåtelsen varit av mera tillfällig art, av jägmästare och överjägmästare.

Ett stöd för dylika upplåtelser lärer man ansett sig äga i den bestämmelse 63 § i förordningen om hushållningen med de allmänna skogarna i riket innehåller om utarrendering av mulbete och grässlåtter å kronoparker, kronoöverloppsmarker samt andra av skogsstaten förvaltade skogar. Av vad i det föregående blivit anfört rörande 31 § i renbeteslagen av 1898 (22 § i 1886 års lag), vilken lag är av civillags natur, torde emellertid framgå, att omförmälda i administrativ väg tillkomna bestämmelse icke kan hava avseende å områden ovan odlingsgränsen, och att upplåtelser av nyssberörda art — om ock med hänsyn till samma bestämmelses generella avfattning lätt förklarliga — icke kunna anses stå i överensstämmelse med gällande lag, som förutsätter helt andra former för upplåtelse och stadgar, att densamma skall ske till förmån för lapparna.

För envar, som söker något djupare intränga i lappfrågan, måste det ställa sig uppenbart att, därest markupplåtelser i fjälltrakterna få fortgå i samma omfattning som på senare tiden, sådant kan medföra allvarliga olägenheter för lapparna och deras renskötsel.

Uppdragande av en odlingsgräns i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker måste betraktas såsom en synnerligen välbetänkt åtgärd. Huru angeläget det än må anses, att de norrländska ödebygderna bliva föremål för odling samt ökad utsikt till bärgning och trevnad i landet därigenom beredes en idog men fattig befolkning, är det ej mindre viktigt, att odlingen så vitt möjligt avhålles från trakter, där utsikterna till framgång i stort sett måste ställa sig synnerligen tvivelaktiga, men dess fortskridande däremot sätter i fara intressen, som ur såväl humanitär som nationalekonomisk synpunkt måste anses berättigade. Har man väl bragts till insikt därom, att inom stora vidder av vårt land den näring, som drives av lapparna, är den enda, som kan löna sig och trivas, lärer det ej kunna anses innebära något oberättigat, om staten avhåller sig från att upplåta odlingsmark i just dessa trakter och hänvisar de odlingshågade till de områden, som stå till buds i längre ned belägna delar av lappmarken och i kustlandet, där betingelserna för jordbruket äro gynnsammare och kollisioner med renskötseln jämförelsevis obetydliga. De utrymmen, som där stå till förfogande för kolonisationen, äro helt visst så betydande, att något behov att söka sig till de längre upp mot fjällen belägna trakterna ingalunda föreligger; och det kan ej ligga i de odlingshågades verkliga in-

tresse, att staten åt dem upplåter mark inom trakter, där deras liv enligt sakens natur måste ställa sig väsentligt hårdare och där för övrigt de till odling tjänliga platserna i allmänhet redan äro upptagna. Det sätt, varpå odlingsgränsen dragits, torde ock i stort sett få betecknas såsom lyckligt. Väl kan, såsom norrlandskommittén framhållit, frågan härom anses hava på vissa håll kommit i något förändrat läge, särskilt genom uppkomsten av järnvägskommunikationer eller gruvsamhällen. Men de förhållanden, som sålunda uppstått, torde, likasom andra särskilda omständigheter, som här och var kunna göra bosättning ovan odlingsgränsen önskvärd, kunna vinna behörigt beaktande utan rubbning av vare sig grundsatsen om en odlingsgräns eller dess nuvarande sträckning. En undantagslös tillämpning av odlingsgränsens princip torde aldrig hava varit åsyftad och lärer i betraktande av den utveckling, som i senare tider ägt rum inom vissa trakter ovan gränsen, ej kunna ifrågakomma. Men vad som måste fasthållas är, att vid undantags medgivande bör iakttagas största möjliga varsamhet, och att undantagen böra grundas på noggrann och allsidig prövning av de intressen — å ena sidan samfärdselns, industriens eller skogsvårdens och å andra sidan renskötselns — som böra vägas mot varandra. Vad särskilt beträffar statens intresse att erhålla största möjliga avkastning från sina ovan odlingsgränsen belägna skogar må framhållas, att det så mycket mindre kan anses förenligt med odlingsgränsens princip, att vid intressekonflikter av antydd art tillerkänna detsamma någon dominerande betydelse, som dylika uppemot fjällen belägna skogar äro i det hela ur ekonomisk synpunkt av jämförelsevis ringa värde. Skulle beträffande trakterna ovan odlingsgränsen 1909 års författning erhålla den tillämpning, som dess ordalag synas åsyfta, och således upplåtande av odlingslägenheter kunna äga rum, så snart sådant finnes vara gagneligt för vård och bevakning av kronans skogsmark, måste det befaras, att denna författning leder till ett utbredande av odlingen, som ur såväl kolonisternas som lapparnas synpunkt måste anses betänkligt. Vad beträffar lapparna torde det knappt vara av nöden att framhålla, hurusom varje ny odlingslägenhet i trakter, där renarna skola uppehålla sig vår eller sommartid, och framförallt å trakt, där kalvning brukat äga rum, vållar ett avsevärt intrång för lapparna, icke därigenom att betesmark undandrages dem men genom den svårighet, som det möter att hålla renarna borta från utängar och andra ägor, vartill komma de stora olägenheter och förluster, som uppstå därigenom att de under kalvningstiden särskilt skygga och ömtåliga renkorna utsättas för skrämsel från människors och hundars sida. Tillkomsten av en eller annan odlingslägenhet i en skogstrakt lärer i själva verket esomoftast vara tillräcklig att göra hela denna trakt oanvändbar för renskötseln.

Till belysning av de följder en bokstavlig tillämpning av författningarna om skogstorp och odlingslägenheter kan medföra må påpekas, huru på de icke synnerligen vidsträckta områden, som i Dorotea socken ovan odlingsgränsen blivit utlagda till kronoparker, upplåtits 29 skogstorp eller odlingslägenheter, änskönt, efter vad känt är, dessa trakter av ålder utgjort vårbetesland och kalvningsplatser för renar. Dessa upplåtelser ställas i särskilt bjärt belysning av det förhållande, att riksdagen år 1912 på Kungl. Maj:ts framställning beviljade ett förslagsanslag av över 50,000 kronor för förvärvande genom expropriation av åtskilliga i en annan närbelägen del av samma socken befintliga områden, som tillhörde vissa före 1867 tillkomna nybyggen eller hemman men nu ansågos behövliga för lapparna.

Vad senast blivit omförmält torde bättre än något annat utvisa angelägen-

heten av att vid prövning av frågor om markupplåtelser ovan odlingsgränsen lapparnas intressen varda föremål för en allsidig och målmedveten uppmärksamhet. Enligt gällande bestämmelser för avvittring i lappmarken (kungörelsen den 5 juni 1909 § 3) skall i samband med avvittring företagas en noggrann utredning i fråga om nomadlapparnas behov av renbete, renskiljningsplatser och flyttningsvägar, och vad för sådant ändamål är av nöden skall, i den mån det innehaves av enskilda, förvärvas av staten för lapparnas räkning, om så erfordras genom expropriation efter Kungl. Maj:ts förordnande. En given konsekvens av dylika stadganden synes vara, att den mark inom fjälltrakterna, som redan tillhör kronan, icke annat än undantagsvis och sedan största möjliga säkerhet vunnits, att den är för lapparna obehövlig, upplåtes från kronan.

De olägenheter, som följa av att låta 1909 års föreskrifter om odlingslägenheter vinna generell tillämpning å trakterna ovan odlingsgränsen, hava i viss mån undanröjts genom en av domänstyrelsen någon tid efter författningens tillkomst vidtagen åtgärd. I ett cirkulär av den 6 februari 1912 har styrelsen anbefallt vederbörande jägmästare att i den mån så är möjligt söka själva utreda, huruvida för odlingslägenhet ifrågasatt område är så beläget, att det kan finnas vara oundgängligen erforderligt för lapparnas behov av renbete, renskiljningsplatser och flyttningsvägar, samt, där frågan synes tvistig, anhålla om vederbörande lappfogdes yttrande; och har styrelsen därjämte i cirkuläret förklarat, att den vid ärendets prövning kommer att taga under övervägande i vad mån de omständigheter, som eventuellt framhållits med hänsyn till nomadlapparnas intressen, kunna med iakttagande av gällande bestämmelser vinna beaktande.

Detta cirkulär, som föranletts av särskilda av Kungl. Maj:ts befallningshavande i Västerbottens län gjorda väsentligen längre gående framställningar, innebär så till vida ett framsteg, som utsikt numera förefinnes att, innan upplåtelse kommer till stånd, utlåtande från en i lappväsendet sakkunnig person föreligger. Men den vidtagna anordningen torde ingalunda kunna anses innefatta någon tillfredsställande garanti mot förhastade upplåtelser. Det kan ej antagas för visst att lappfogdens yttrande, vars inhämtande beror av jägmästarens omdöme, kommer att infordras i alla de fall, där lapparnas intressen äro i fara. Erfarenheten har i mer än ett fall visat, att skogstjänstemän finnas, som sakna all insikt om fjällskogarnas betydelse för renskötseln, medan de däremot, naturligt nog, söka på bästa sätt tillvarataga skogsvårdens intressen och bereda kronan högsta avkastning av de offentliga skogarna. Det lärer också vara förklarligt, om domänstyrelsen med hänsyn till de intressen, denna myndighet framför allt har att tillvarataga, vid prövning av hithörande frågor skall sätta det forstliga och statsfinansiella intresset i första rummet och renskötselns i det andra, särskilt då den i ämnet gällande författningen icke uttryckligen stadgar förpliktelse att taga någon hänsyn till nämnda näring.

En annan åtgärd, som någon gång på senaste tiden lär hava av domänstyrelsen vidtagits i syfte att för lapparna minska olägenheterna av odlingslägenheters upplåtande, består i att bland upplåtelsevillkoren upptaga förbehåll om skyldighet för lägenhetsinnehavaren att utan rätt till skadeersättning tåla skador, som renar kunna förorsaka å hans utängar. En dylik föreskrift, som för övrigt enligt 1898 års lapplag alltid förutsättes såsom villkor för utarrendering av slåtter ovan odlingsgränsen, kan helt visst ofta vara ägnad att förebygga kollision mellan de

bofasta och nomaderna, men dess betydelse må likväl ej överskattas. Uppkommer å en trakt ett större antal lägenheter, skola förvisso, trots förefintligheten av nämnda upplåtelsevillkor, slitningar ändock uppstå, därvid de bofasta såsom starkare torde hava gott tillfälle att bereda lapparna svårigheter. Dessutom äro lägenhetsinnehavarnas hundar vanligen till skada för lapparna, och särskilt under den för renskötseln betydelsefulla kalvningstiden är denna skada ofta högst väsentlig.

Av synnerlig vikt är, att en mera tillfredsställande ordning än den nuvarande kommer till stånd, innan de pågående avvittringarna i Västerbottens läns lappmark avslutats och upplåtelse av odlingslägenheter kan ifrågakomma å där befintliga områden ovan odlingsgränsen, som komma att bilda kronoparker eller överloppsmarker. Med hänsyn till den starka utbredning, som på grund av äldre nybyggesanläggningar odlingen erhållit inom större delen av detta avvittringsområde, samt renbetesfjällens gruppering i förhållande till de intagna ägorna måste så gott som varje ny lägenhet å dessa trakter anses leda till intrång för lapparna.

Av vad nu anförts torde framgå angelägenheten av sådan ändring i kungörelsen om odlingslägenheters upplåtande att *dels* däri bestämt uttalas, hurusom upplåtelse av lägenhet ovan odlingsgränsen bör ifrågakomma endast i sådana undantagsfall, där synnerliga skäl därtill förefinnas och upplåtelsen prövas ej kunna lända till förfång för lapparna, *dels ock* prövningen av fråga om dylik upplåtelse hänskjutes till Kungl. Maj:t, som bäst lärer vara i stånd att efter alla vederbörande intressenters och myndigheters hörande ägna dylika frågor ett allsidigt och målmedvetet bedömande.

Vad beträffar de i det föregående omförmälda upplåtelserna av slåtterlägenheter ovan odlingsgränsen torde, under förutsättning att den av mig uttalade uppfattningen om deras oförenlighet med renbeteslagen godkännes, vidare motivering ej tarvas för en framställning om deras inställande för framtiden. Framhållas må emellertid, att, såsom också lapparna själva vid sammanträden påpekat, även dylika upplåtelser tydligen i många fall kunna för dem medföra samma intrång som upplåtelse av odlingslägenheter. Även å de sistnämnda är det i allmänhet mindre själva inägorna än de å skogsmarken belägna utängarna, som äro lapparna till hinder. Att även i fråga om slåtterlägenheter fall kunna förekomma, exempelvis i omedelbar närhet av gruvsamhällen, där särskilda skäl tala för upplåtelse och lapparnas intressen icke skulle därav lida, må ej bestridas. Men dylika fall torde ej behöva särskilt uppmärksammas av lagstiftningen, då det även utan uttryckligt stadgande naturligen ankommer på statsmakterna att i särskilt fall besluta om upplåtelse med den verkan att mark, som därav omfattas, ej vidare är att hänföra till sådant i 31 § renbeteslagen avsett område, som är till lapparnas uteslutande begagnande anvisat.

Under åberopande av den föregående framställningen tillåter jag mig i underdånighet hemställa, *dels* att Kungl. Maj:t täcktes vidtaga åtgärder för genomförande av sådan ändring i gällande bestämmelser angående upplåtande av odlingslägenheter å kronoparker och överloppsmarker i de sex nordligaste länen, att upplåtelse ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker må ifrågakomma allenast där Kungl. Maj:t i särskilt fall finner synnerliga skäl därtill föreligga och upplåtelsen av Kungl. Maj:t prövas icke kunna lända till förfång för nomadlapparna, och *dels* att Kungl. Maj:t måtte i nåder förständiga domänstyrelsen

och dess underlydande tjänstemän att för framtiden icke heller vidtaga upplåtelse av andra lägenheter ovan sagda odlingsgräns.

Därjämte hemställer jag i underdånighet, huruvida Kungl. Maj:t icke skulle finna skäligt förordna, att tills vidare, i avbidan å den slutliga prövningen av min ifrågavarande framställning, all upplåtelse av odlingslägenheter eller andra lägenheter ovan odlingsgränsen skall inställas.»

Med föranledande av statsrådet von Sydows i sistnämnda hänseende gjorda hemställan har Kungl. Maj:t den 20 mars 1914 efter domänstyrelsens hörande förordnat, att upplåtelse av vare sig odlingslägenhet eller slåtter eller annan lägenhet tills vidare och intill dess Kungl. Maj:t annorlunda föreskreve icke finge äga rum å kronopark eller överloppsmark ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker.

I ärendet har sedermera domänstyrelsen inkommit med infordrat underdånigt utlåtande av den 11 december 1914, därvid tillika överlämnats av Kungl. Maj:ts befallningshavande i Västerbottens och Norrbottens län efter anmodan av styrelsen avgivna underdåniga yttranden.

Domänstyrelsen har för sin del anfört följande:

Domänstyrelsens utlåtande.

På grund av nådiga breven den 29 maj 1891 och den 27 maj 1904 samt kungörelsen den 18 juni 1909 hade domänstyrelsen tid efter annan upplåtit en del skogstorp och odlingslägenheter å kronoparker och överloppsmarker ovan odlingsgränsen inom Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker. Enligt vid utlåtandet fogade, från vederbörande överjägmästare inhämtade utredningar fördelade sig dessa upplåtelser på de respektive överjägmästardistrikten på följande sätt:

			Odlingslägenheter	Skogstorp	Summa.
inom Luleå distrikt,	Norrbottens	län,	20	8	28
» Skellefteå »	»	»	—	13	13
» Umeå »	Västerbottens	»	3	24	27
» Mellersta Norrlands distrikt	»	»	17	12	29
		Summa	40	57	97.

Lägenheterna vore upplåtna å mark, som vid allmänna avvittringen avsatts till kronopark, förutom åtta stycken, som upplåtits å kronoöverloppsmark i Gällivare socken, samt en, Strömsnäs i Dorotea socken, vilken av förbiseende kommit att upplåtas inom område, där avvittringen ännu ej fullbordats. Åtminstone sex av de åtta lägenheter, som upplåtits å överloppsmark, vore belägna i omedelbar närhet av järnvägen Gällivare—Kiruna eller Gällivare—Porjus.

I samband med upplåtande av skogstorp och odlingslägenheter hade ock utarrenderats vissa slåttermyrar och röjningsmarker till självväxande äng belägna i de utstakade lägenheternas närhet.

I kontrakten rörande upplåtande av skogstorp i enlighet med 1891 och 1904 års nådiga brev vore rätten till disposition av myr- och röjningsslåtter intagen i

själva huvudkontrakten och angåves däri slåtterlägenheterna till namn och belägenhet.

Vid upplåtelser av odlingslägenheter jämlikt kungörelsen den 18 juni 1909 åter hade, där vissa slåttermyrar ansetts böra av lägenhetsinnehavaren få disponeras, vid sidan om huvudkontrakten upprättats särskilda kontrakt rörande disposition av dylika myrar och slåttermarker. Enligt sådana sidokontrakt hade lägenhetsinnehavare lämnats rätt att tillsvidare under honom beviljade frihetsår — eller de första femton åren av upplåtelsetiden — i den mån och så länge de i respektive kontrakt omnämnda odisponerade slåttermyrar och röjningsmarker icke för annat kronans ändamål erfordrades, avgiftsfritt nyttja och bruka dessa under vissa i kontrakten närmare angivna villkor såsom bland andra, att slåtterlägenheterna med därå uppförda lador, hässjor och hägnader skulle efter frihetsårens utgång eller dessförinnan, när domänstyrelsen så påfordrade, återfalla till kronan utan att arrendatorn ägde framställa anspråk på därå nedlagt arbete.

Domänstyrelsen hade ock i vissa fall medgivit arrende å kronopark eller överloppsmark ovan odlingsgränsen dels av slåttermyr, utan att sådan utarrendering skett i samband med upplåtande av skogstorp eller odlingslägenhet, dels ock av mindre områden, i allmänhet odlingsbar myr, avsedda för odling och eventuellt bebyggande. De förutnämnda hade i så fall upplåtits på kortare tid, i regeln ej överskjutande 5 år. De senare hade däremot utarrenderats på i regeln 10, någon gång 20 år, och hade sådana upplåtelser ägt rum förnämligast invid de stora stationssamhällena vid Gällivare—Riksgränsbanan. Ändamålet med desamma hade i allmänhet varit att därigenom bereda möjlighet för industriarbetare, hantverkare m. fl. att erhålla foder m. m. till födande av en eller annan ko. Liknande arrendelägenheter hade ock tillkommit av den orsak att nedsättningar ägt rum å såväl oavvittrade marker som ock överloppsmarker långt innan avvittringen påbörjats eller avslutats, eller innan kronans överloppsmarker kommit under domänstyrelsens förvaltning, således före år 1909. Där sådana, ej i författningsenlig ordning tillkomna, delvis bebyggda och odlade lägenheter, ansetts icke kunna upplåtas såsom odlingslägenheter jämlikt kungörelsen den 18 juni 1909, men ett omedelbart avhysande av desammas innehavare icke ansetts vara lämpligt, hade domänstyrelsen hållit före, att ett ordnat kontrakterat upplåtande varit att föredraga framför ett besittningshavande av viss kronans mark utan något slags rätt.

Arrendeupplåtelse hade ock någon gång skett utav odlad eller bebyggd mark, som tillhört ett på grund av bristande byggnader eller odlingsskyldigheter till kronan återfallet nybygge ovan odlingsgränsen.

Enär kungörelsen den 18 juni 1909 utfärdades efter riksdagens beslut i anledning av Kungl. Maj:ts nådiga proposition i ärendet den 12 februari 1909 och varken i sagda proposition eller vid behandlingen i riksdagen erinran framställts mot upplåtande av odlingslägenheter å kronoparker eller överloppsmarker jämväl ovan odlingsgränsen, hade domänstyrelsen såväl ansett sig oförhindrad upplåta sådana lägenheter å berörda områden, som ock förmenat sig icke äga befogenhet förvägra personer, som därtill anmält sig, erhålla upplåtelser av mark till odlingslägenhet å kronoparker eller kronoöverloppsmarker ovan odlingsgränsen, därest efter utredning sådant upplåtande ansetts kunna i övrigt äga rum jämlikt förenämnda nådiga kungörelses bestämmelser. Så mycket mindre hade styrelsen hyst betänkligheter i dessa avseenden som till styrelsen icke inkommit klagomål från lapparna rörande att upp-

låtelserna vore hinderliga för renskötselns utövande. I ett flertal fall hade ock sökande till berörda slags upplåtelse ovan odlingsgränsen utgjorts av lappar.

Först år 1912 hade genom Kungl. Maj:ts befallningshavande i Västerbottens län klagomål i berörda hänseende inkommit från vissa lappar i Dorotea och Vilhelmina socknar. Dessa klagomål hade föranlett styrelsen att omedelbart, den 12 februari 1912, utsända en cirkulärskrivelse till samtliga jägmästare inom de revir, som berördes av frågan, med föreskrift att vid utredning av fråga om upplåtande av odlingslägenhet ovan odlingsgränsen noga beakta lapparnas behov av renbete, renskiljningsplatser och flyttningsvägar samt att, där frågan syntes tvistig, anhålla om vederbörande lappfogdes yttrande, huruvida ett ifrågasatt upplåtande eventuellt kunde anses vara till verkligt hinder för lapparna.

På de av landshövding von Sydow anförda skäl hade domänstyrelsen emellertid intet att erinra mot det väckta förslaget rörande en avsevärd inskränkning i den jämlikt nådiga kungörelsen den 18 juni 1909 sökande tillkommande rätt att erhålla upplåtelse av odlingslägenhet å kronoparker och överloppsmarker jämväl ovan odlingsgränsen, och ansåge styrelsen det vara särdeles önskvärt att full överensstämmelse i dessa avseenden vunnes uti bestämmelserna i förenämnda nådiga kungörelse och i lag den 1 juli 1898 om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige.

På det att Kungl. Maj:t dock icke måtte besväras med en mångfald ansökningar av nu ifrågavarande slag, hölle styrelsen före att sådana ansökningar fortfarande borde ingivas till domänstyrelsen, som allenast i de fall, där styrelsen efter verkställd utredning ansåge sig kunna förorda sådan ansökan, skulle hava att underställa densamma Kungl. Maj:ts nådiga prövning.

Avsåge ansökan ett upplåtande av odlingslägenhet ovan odlingsgränsen, vilket icke kunde bifallas antingen med hänsyn till bestämmelserna i övrigt angående upplåtande av sådan odlingslägenhet eller ock på grund därav, att utav utredning genom Kungl. Maj:ts vederbörande befallningshavande framginge, att sådant upplåtande vore till verkligt hinder för lapparna, borde styrelsen äga å samma ansökan meddela avslag samt därom lämna sökanden besked, denne givetvis obetaget att genom underdåniga besvär hos Kungl. Maj:t söka ändring i styrelsens beslut.

Sedan Kungl. Maj:t eventuellt lämnat nådigt bifall till upplåtelse av odlingslägenhet ovan odlingsgränsen, torde domänstyrelsen böra erhålla i uppdrag att avsluta kontrakt med vederbörande på sätt, som ägde rum i fråga om odlingslägenheter i övriga trakter av de sex nordligaste länen.

Vad beträffade ifrågasatt förbud mot upplåtelse av andra lägenheter å kronoparker och överloppsmarker ovan odlingsgränsen finge styrelsen anföra följande.

Det hade i regel visat sig nödvändigt, att i samband med upplåtelse av odlingslägenhet inom utstakade gränser även lämna vederbörande lägenhetsinnehavare rätt att på vissa villkor bruka i lägenhetens närhet eventuellt befintliga slåtterängar, särskilt såsom stöd under de första upplåtelseåren innan ännu inom det utstakade området hunnit uppodlas jord, som kunnat lämna skördar. Vid de upplåtelser ovan odlingsgränsen, som hädanefter eventuellt kunde komma att beviljas, torde ock lägenhetsinnehavarna i regeln vara i behov av naturliga slåtterängar till stöd under synnerligast de första årens strävanden för lägenhetens försättande i sådant skick, att nöjaktiga skördar kunde därifrån erhållas. Under sådana förhållanden ansåge sig styrelsen böra hemställa att fråga om huruvida slåtterlägenheter å kronopark eller överloppsmark ovan odlingsgränsen skulle få utarrenderas i samband med upp-

låtelse av odlingslägenheter även måtte få tagas under omprövning på enahanda sätt, som beträffande odlingslägenheter föreslagits.

Ett totalförbud mot upplåtande av omförmälda slåtterlägenheter ansåge styrelsen ur ovan nämnda synpunkt icke vara lämpligt och ej heller behövligt för att främja lapparnas intressen, då det nämligen inom de mycket betydande områdena, varom nu vore fråga, helt visst funnes ett flertal smärre, särskilt invid bäckar och åar belägna ängsmarker, vilka varken kunde anses erforderliga för lapparnas behov av renbete, renskiljningsplatser och flyttningsvägar, eller i övrigt vore så belägna, att ett brukande av dem utav andra än nomadlappar kunde anses vara till men för renskötseln. Såsom ett upplåtelsevillkor borde dock föreskrivas att brukare själv finge freda såväl växande som bärgad gröda från intrång av renar.

Domänstyrelsen hade däremot intet att erinra emot, att upplåtande å arrende av dylika slåtterlägenheter till annan än innehavare av odlingslägenhet icke vidare finge äga rum. Tiden för nu gällande arrendekontrakt rörande sistberörda slåtterlägenheter utginge i allmänhet senast år 1917.

Ett bibehållande av de i det föregående omnämnda smärre arrendelägenheter, avsedda till odling eller eventuellt bebyggande, som upplåtits förnämligast å kronoöverloppsmark invid Gällivare—Riksgränsbanan, torde i allmänhet icke vara till hinder för lapparnas renskötsel, enär de i regeln vore belägna i närheten av de i dessa orter befintliga större stationssamhällena. Skulle emellertid någon eller några av berörda lägenheter efter utredning befinnas vara till nämnvärt hinder uti ifrågavarande hänseenden, borde de ju lämpligen nedläggas vid nu löpande arrendeperiods utgång.

Därest ytterligare upplåtelse av sådan mindre arrendelägenhet å under domänstyrelsens förvaltning ställd mark ovan odlingsgränsen ansåges kunna ske med beaktande av de synpunkter, som anförts i fråga om upplåtelse av odlingslägenhet, syntes fråga härom av kungl. domänstyrelsen ävenledes böra underställas Kungl. Maj:ts nådiga prövning.

Länsstyrelserna i Västerbottens och Norrbottens län.

Kungl. Maj:ts befallningshavande i Västerbottens län har tillstyrkt bifall till ansökningen, under åberopande av att Kungl. Maj:ts befallningshavande vid upprepade tillfällen hos Kungl. Maj:t gjort framställningar i liknande syfte; och har Kungl. Maj:ts befallningshavande i Norrbottens län i sitt yttrande tillkännagivit, att Kungl. Maj:ts befallningshavande i allo anslöte sig till statsrådet von Sydows framställning.

Departementschefen.

Den av statsrådet von Sydow gjorda framställningen synes mig vara synnerligen behjärtansvärd. Hur livligt man än må önska, att de norrländska kronomarkerna i vidsträckt omfattning bliva föremål för odling, måste det likväl vara tydligt, att statsmakterna icke hava någon anledning att framkalla eller stödja nya bosättningar, där naturliga förutsättningar för desamma ej kunna anses föreligga. Detta lärer i stort sett gälla i fråga om bosättningar i de ovan odlingsgränsen belägna delarna av Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker. Visserligen torde man, vad särskilt angår Västerbottens län, kunna utefter de

stora ådalarna och insjöarna i fjällbygden påträffa sträckningar, där jordbruk kan idkas med en viss framgång och odlingsbar mark ännu återstår odisponerad. Men denna mark torde till största delen komma att vid den pågående avvittringen tillfalla hemman och nybyggen, som uppkommit före odlingsgränsens uppdragande, eller sådana sedermera egenmäktigt upptagna s. k. inhysingslägenheter, som jämlikt gällande bestämmelser kunna komma att i sammanhang med avvittringen legaliseras. Om man bortser från kronomark, som kan bliva disponerad i sådan ordning, torde det kunna påstås, att trakterna ovan odlingsgränsen ej i nämnvärd omfattning erbjuda lämpliga odlingstillfällen. De nya lägenheter, som här kunde ifrågakomma, torde i allmänhet ej kunna lämna nödtorftig bärgning åt innehavaren, och då denne vanligen ej heller kunde påräkna avsevärda bifortjänster, komme hans existensmöjligheter ofta nog att bliva beroende av ett stadigvarande eller ofta återkommande understöd från det allmännas sida.

Om det således från socialpolitisk synpunkt måste anses mindre lämpligt att i större omfattning upplåta nya jordbrukslägenheter å ifrågavarande trakter, blir olämpligheten av dylika upplåtelser ännu mera framträdande, när desamma befinnas starkt hota en näring, för vilken dessa trakter erbjuda goda naturliga förutsättningar, nämligen lapparnas renskötsel. Att i själva verket renskötseln i de lappländska fjälltrakterna sättes i fara, om jordupplåtelserna från kronans därvarande marker får fortgå såsom hittills, torde, på sätt statsrådet von Sydow närmare utvecklat, vara av erfarenheten till fullo bekräftat. Redan tillkomsten av en eller annan lägenhet å en trakt, där sådana förut ej funnits, torde ofta nog vara tillräcklig att göra trakten oanvändbar för renskötsel.

I princip synes man ock vara någorlunda ense om lämpligheten av att låta de egentliga fjälltrakterna i lappmarken förbehållas fjällapparna och deras renskötsel samt inrikta eventuella kolonisationssträvanden å sådana delar av de norrländska länen, där förutsättningarna för ett framgångsrikt upptagande av nya jordbrukslägenheter äro mindre ogynnsamma och konflikter med renskötseln ej spela samma roll. Det är i avseende härå tillfyllest att erinra om det uttalande i ämnet, som under senaste riksdags överläggningar angående väckta motioner om jordbrukslägenheters upplåtande å kronomark i de sex nordligaste länen avgavs av jordbruksutskottets ordförande å utskottets vägnar och icke från något håll motsades.

Emellertid kan det ej förnekas, att i särskilda fall statsmakterna och myndigheter i viss mån saknat blick för innebörden av åtgärder och beslut, varigenom nämnda princip i själva verket blivit starkt

rubbad. Jag åsyftar härvid i främsta rummet *dels* underlåtenheten att i de av statsrådet von Sydow omförmälda författningarna om upplåtelse av s. k. skogstorp och odlingslägenheter å kronomark i de norra länen göra bestämt undantag för kronomark ovan odlingsgränsen och *dels* den tillämpning, som av vederbörande administrativa myndigheter givits åt dessa författningar. Såsom framgår av domänstyrelsens utlåtande i ämnet hava på grund av nämnda författningar 97 skogstorp eller odlingslägenheter tillkommit ovan odlingsgränsen. Visserligen är detta antal, jämfört med antalet upplåtelser inom övriga delar av de båda nordligaste länen, tämligen obetydligt. Inom Norrbottens län utgör nämligen totalsumman av skogstorp och odlingslägenheter 560, varav 343 nedanför lappmarksgränsen och 176 i lappmarken nedanför odlingsgränsen mot 41 ovan odlingsgränsen; och för Västerbottens län uppgår antalet enahanda upplåtelser till inalles 651, varav 113 nedanför lappmarksgränsen och 482 i lappmarken nedanför odlingsgränsen mot 56 ovan odlingsgränsen. Men om således upplåtelserna ovan odlingsgränsen äro relativt fåtaliga — ett förhållande, som i sin mån visar, att det ur kolonisationssynpunkt ej kan möta väsentlig betänklighet att för framtiden inställa dem — må man härav ej draga den slutsats, att deras befintlighet eljest spelar mindre roll. Mer än hälften av dem äro belägna å vissa till arealen jämförelsevis obetydliga men för renskötseln väl behövliga kronoparker i Dorotea, Vilhelmina och Stensele socknar av Västerbottens län. En under nästlidna sommar på grund av Kungl. Maj:ts uppdrag företagen undersökning av sistnämnda bosättningar utvisar, att flertalet av dem är till förfång för renskötseln i en stor del av Västerbottens fjällbygd, i det att de inkräkta på behövliga renkalvningsplatser samt vår- och höstbetesland.

Detta förhållande synes mig visa angelägenheten av att gällande författning om upplåtande av odlingslägenheter ändras eller förtydligas så, att beträffande trakterna ovan odlingsgränsen dylik upplåtelse ifrågakommer endast undantagsvis; och torde prövningen av de förhållanden, som i ett eller annat fall kunna motivera upplåtandet av en lägenhet, böra äga rum hos Kungl. Maj:t, som bättre än underordnade myndigheter är i tillfälle att ägna dylika frågor en allsidig och målmedveten behandling.

Enligt vad i ärendet blivit upplyst hava, förutom upplåtelserna av skogstorp och odlingslägenheter, jämväl vissa andra upplåtelser av mark ovan odlingsgränsen vidtagits av domänstyrelsen. Sålunda hava slåttermyrar, som ej tillhöra området för skogstorp eller odlingslägenheter, blivit av styrelsen på viss tid upplåtna antingen till innehavare av

dylika torp eller lägenheter eller till andra personer, varförutom det stundom ifrågakommit, att underordnade tjänstemän på grund av allmänt bemyndigande av domänstyrelsen år från år utarrenderat sådana myrar. I vissa fall har ock utarrendering av områden, avsedda för odling och bebyggande (s. k. arrendelägenheter), upplåtits under andra villkor än författningarna om skogstorp och odlingslägenheter innehålla.

Vad först beträffar upplåtelser av *slåttermyrar* torde desamma hava tillkommit med förment stöd av den föreskrift § 63 av gällande förordning angående hushållningen med de allmänna skogarna i riket innehåller om utarrendering av grässlåtter å skogar, som förvaltas av skogsstaten. Statsrådet von Sydow har emellertid med fog framhållit, att denna i administrativ ordning tillkomna föreskrift icke kan hava avseende å områdena ovan odlingsgränsen, då densamma i sådant fall skulle komma i strid med det i 31 § av 1898 års renbeteslag givna, till den allmänna civillagstiftningens område hänförliga stadgandet om eventuell utarrendering genom Konungens befallningshavandes försorg och för lapparnas räkning av slåttermark å de till lapparnas uteslutande begagnande anvisade områden. Till sådana områden är nämligen, enligt vad som tydligt framgår av stadgandets tillkomst och det sätt, varpå dessa trakter sedan lång tid tillbaka av lapparna utnyttjats, att hänföra hela trakten ovan odlingsgränsen i den mån densamma ej lagligen kommit under enskild disposition, något som helt visst icke ansetts kunna inträffa på grund av en på allmän skogsförfattning grundad administrativ upplåtelse av mark.

Tydligt är även, att då det i allmänhet mindre är egentliga inägor än de å skogsmark belägna spridda slåttermyrarna i lappmarken, som medförä svårigheter för renskötseln, upplåtelse av dessa ängar i regel bör få äga rum endast i de former och för det ändamål renbeteslagen stadgar, om det ock må medgivas att i något undantagsfall upplåtelse även härvidlag bör kunna äga rum på grund av Kungl. Maj:ts förordnande.

S. k. *arrendelägenheter* hava, enligt vad domänstyrelsen upplyser, av styrelsen upplåtits förnämligast invid de stora stationssamhällena vid Gällivare—Riksgränsbanan, och ändamålet med desamma har i allmänhet varit att bereda möjlighet för industriarbetare, hantverkare m. fl. att erhålla foder till födande av en eller annan ko. Dessutom hava i vissa fall sådana arrendelägenheter tillkommit i syfte att legalisera en egenmäktigt företagen bosättning å kronomark.

Det skall ingalunda förnekas, att förhållandena vid stationssamhällen ovan odlingsgränsen kunna i vissa fall framkalla ett behov av

dylika arrendelägenheters upplåtande, och att upplåtelse härvid kan äga rum, utan att något avsevärt men tillskyndas nomadlapparna. Ej heller är det uteslutet, att även eljest upplåtelse av en eller annan arrendelägenhet kan vara av omständigheterna påkallad. Även härvidlag är emellertid synnerlig uppmärksamhet av nöden för att bosättningar ej skola onödigtvis komma till stånd med förbiseende av lapparnas rätt.

Vad särskilt angår behovet att legalisera egenmäktigt tillkomna bosättningar ovan odlingsgränsen är det onekligt, att sedan i följd av myndigheternas passivitet ett ganska stort antal personer kunnat utan tillstånd slå sig ned i fjälltrakterna och under längre tid kvarbliva å de av dem ockuperade lägenheterna, det är förenat med betänkligheter att utan vidare avhysa alla dylika lägenhetshavare. Detta förhållande har ock uppmärksammats i de år 1909 tillkomna nya avvittringsbestämmelserna, enligt vilka en egenmäktigt upptagen lägenhet (s. k. inhysingslägenhet) kan i avvittringsväg tilläggas innehavaren med äganderätt, under förutsättning bland annat att nomadlapparnas intressen ej därigenom förnärmas.

Nekas må emellertid ej, att det under vissa omständigheter kunde vara önskvärt, om utväg jämväl stode till buds att åt innehavare av olagligen tillkommen men sedan någon tid hävdad lägenhet bereda något slags laglig nyttjanderättsupplåtelse. Förhållandena kunna vara sådana, att en dylik lägenhets fortbestånd måste anses lända till lapparnas förfång, om lägenheten i enlighet med avvittringsföreskrifterna upplåtes med äganderätt och dess innehavare alltså får samma rätt till ersättning för renskada som andra jordägare, medan lägenheten däremot skulle ur lappsynpunkt kunna tolereras, om den upplätes allenast med nyttjanderätt och under villkor, som inskränkte rätten till dylik skadeersättning. Det förefaller onekligen mindre tilltalande att — såsom med tillämpning av nu gällande bestämmelser måste inträffa — bortdriva en person, som under en kanske lång följd av år opåtalt fått besitta en av honom upptagen lägenhet och därå nedlagt arbete. Tvivelsutan skulle i åtskilliga fall nödvändigheten att avhysa en dylik lägenhetsinnehavare kunna undanröjas, om möjlighet förefunnes att låta honom kvarsitta såsom nyttjanderättshavare. Tänkbart vore ock, att en lägenhetsinnehavare, som lämpligen icke kunde få ens med nyttjanderätt kvarbo å den av honom inkräktade platsen, skulle kunna få sig anvisad någon i närheten belägen kronomark, där bosättning ej skulle vara till väsentligt förfång för lapparna, exempelvis i närheten av andra gårdar. Med hänsyn till fjällbefolkningens kärlek till hemtrakterna och särskilda förutsättningar att slå sig fram just i dessa trakter skulle en dylik utväg någon gång vara att förorda och

särskilt böra föredragas framför den jämväl ifrågasatta att åt avhysta lägenhetsinnehavare upplåta odlingsmark i lappmarkens nedre delar. Om därjämte i mera ömmande fall, där flyttning måste ifrågakomma, något understöd från det allmännas sidas kan beredas, synas lägenhetsinnehavarnas skäliga anspråk vara tillgodosedda.

Det torde för övrigt kunna förväntas, att det nödtvungna legaliserandet av egenmäktiga bosättningar i lappmarkernas fjällbygder för framtiden kommer att inskränkas till ett minimum. Sedan domänstyrelsen nyligen hos sina underordnade kraftigt inskärpt angelägenheten av att det inskridande, som härvidlag kan ifrågakomma, sker innan bosättning ännu hunnit genomföras, torde man få hoppas, att dylika inkräktningar, vilka hittills i högsta grad hotat nomadlapparnas existensmöjlighet och i stort sett ej heller varit till gagn för den bofasta befolkningen, skola bliva tämligen sällsynta.

I detta sammanhang må erinras, att det behov, som kan yppas, att i närheten av stations- eller gruvsamhällen bereda tillgång till bostadslägenheter och allmänna platser, lämpligen kan tillgodoses på det sätt, att riksdagen med avseende å viss ort, där sådant behov föreligger, bemyndigar Kungl. Maj:t att efter vissa grunder upplåta tomter m. m. med äganderätt.

Vad som nu bör ifrågakomma är alltså efter min mening *dels* ett uttryckligt förklarande, att 1909 års kungörelse om upplåtande av odlingslägenheter i vissa län icke äger tillämpning i fråga om trakterna ovan odlingsgränsen och *dels* en bestämmelse om rätt för Kungl. Maj:t att, där synnerliga skäl föreligga, vidtaga upplåtelse av sådan lägenhet eller eljest med nyttjanderätt upplåta mark å nämnda trakter. Domänstyrelsen har ansett, att ansökning om sådana upplåtelser borde ingivas till styrelsen, som skulle kunna avslå ansökningen men däremot, i händelse skäl för densamma ansåges föreligga, hade att underställa frågan Kungl. Maj:ts prövning. Med hänsyn till angelägenheten av att fasthålla ifrågavarande upplåtelsers exceptionella natur och i betraktande därav att, så vitt särskilt angår inhysingslägenheter, avgörandet torde böra träffas huvudsakligen ur andra synpunkter än dem, domänstyrelsen har att beakta, anser jag dock lämpligt, att ärendet redan från början anhängiggöres hos Kungl. Maj:t.

Jag hemställer alltså, att Eders Kungl. Maj:t täcktes föreslå riksdagen att förklara,

att vad riksdagen år 1909 beslutat i fråga om grunderna för upplåtande av odlingslägenheter å kronoparker och överloppsmarker i de sex nordligaste länen icke skall äga tillämpning i avseende å områdena ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker, samt att nyttjanderättsupplåtelse av mark å dessa trakter i allmänhet icke heller eljest må vidtagas i annan ordning än som stadgas i lagen om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige den 1 juli 1898, dock att på Kungl. Maj:t skall ankomma att, där i något fall synnerliga skäl föreligga, vidtaga upplåtelse av odlingslägenhet eller eljest med nyttjanderätt upplåta mark inom samma trakter.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan fann Hans Maj:t Konungen gott lämna bifall, i följd varav skulle till riksdagen avlåtas proposition i ämnet av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
A. Lekander.

STOCKHOLM, ISAAC MARCUS' BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG, 1915.